ВЕЛИКІ ОЧІ

Зовсім недалеко від нас жив один дивак лікар.

Що він дивак — ніхто в цьому не мав сумніву, а що він лікар — кожного сумнів брав. Всі в місті поважали лікарів, які лікували скарлатини, дифтерити, апендицити та інші противні хвороби. Але цей лікар не лікував цих звичайних хвороб. Він не був хірургом, не лікував "вухо, горло, ніс", не рвав зубів, і взагалі його спеціальність була така дивна і незрозуміла, що всі вважали за краще підсміюватися з нього і оголосити диваком, ніж познайомитися ближче.

Він жив на краю міста, і навколо його лікарні був великий-великий сад. Казали, що в тому саду надзвичайні оранжереї з рідкісними квітами і приручені зайчики, кізочки та інші звірята бігають вільно по траві. Казали, що там якісь чудесні озера з якоюсь чудесною водою; взагалі багато цікавих речей, але які зовсім не стосуються звичайного лікування. Кожному хотілося подивитися хоча б в щілинку на такі дивовижні речі, але паркан був високий, і нічого крізь нього не можна було побачити, а потрапити до саду можна було лише через прийомну лікаря. Ну, а хто б насмілився піти в цю прийомну, коли на дверях її висіла така об'ява:

Лікую:

БРЕХУНІВ, БОЯГУЗІВ, БАЗІК, ЛЕДАРІВ, ЗАЗДРИХ І ТОМУ ПОДІБНИХ ХВОРИХ, ЩО ЗАВАЖАЮТЬ ЖИТИ СОБІ И ІНШИМ.

ЛІКУЮ ШВИДКО І БЕЗ БОЛЮ. ЛІКИ БЕЗПЛАТНІ У ВЛАСНІЙ АПТЕЦІ.

Тепер вам, напевне, зрозуміло, що всі поважні особи десятою дорогою обминали цю чудну лікарню. Навіть якщо хто й почував себе трохи хворим на якусь із зазначених хвороб, нізащо не погодився б піти

на прийом. А що, як його побачать і рознесуть по всьому місту, що він свідомий брехун!

Напевне, саме через це прийомна лікаря була завжди порожня. Але лікар від цього не дуже сумував. З ранку до вечора сидів він у своїй лабораторії, готував у скляночках різні гіркі й солодкі мікстури, важив на аптекарських тендітних терезах білі порошки, засипав їх у облатки, а найбільше з гострою увагою досліджував у мікроскоп якісь мікроби. Може, він шукав мікроби тих хвороб, про які писав у об'яві? Але, напевно, їх дуже важко було найти!

Одного дня трапилась невеличка подія, з якої, власне, і починається вся історія.

Лікар сидів коло відчиненого вікна, що виходило на вулицю, розглядав щось у мікроскоп і записував на довгих, як рецепти, папірцях. Раптом війнув вітер і здув кілька списаних папірців просто на вулицю.

А повз вікно саме біг хлопчик Ясь. Було вже нерано, і він боявся запізнитися до школи. Але хтось з вікна гукнув йому:

"Хлопче, піймай, будь ласка, мої записки!"

Хлопчик підвів голову і побачив лікаря, того самого лікаря, з якого сміялися завжди всі в місті, і всі обминали його лікарню.

Лікар справді мав не зовсім звичайну зовнішність.

Від того, що він завжди з загостреною увагою дивився у мікроскоп або в лупу, він мав дуже загострений вигляд — гостру борідку, гострий ніс, гострі вуха і такі гострі очі, що, здавалося, з них сиплються голки.

Гострим довгим пальцем він указав хлопчикові на папірці, що легковажно літали за вітром.

— Підбери,— повторив лікар.

— Ой, я знову запізнюся до школи! — зітхнув хлопчик.— А вони, он бачите, скрізь літають!

— Але ж я не можу зараз кинути мікроскоп,— серйозно запевнив лікар.

Хлопчик махнув безнадійно рукою і кинувся ловити папірці.

— Нате,— буркнув він, подаючи лікареві записки і дивлячися на нього спідлоба.

— Дуже тобі вдячний,— мовив лікар і так подивився на нього, що Ясеві здалося — голочка його вколола,— коли тобі доведеться лікуватися в мене, я лікуватиму тебе залюбки, так і знай, бо ти мені дуже допоміг: це дуже цінні записки.

— Я нічим не хворий,— пробурмотів Ясь,— але я знову запізнився до школи. Прощайте! — і він, насунувши кепку на лоб, побіг.

І так щодня він запізнюється! Треба ж було йти повз цього дивака!

Дійсно, коли б лікар був на його місці — він би зрозумів, як це все сумно. От ви, напевне, добре розумієте, і вам хочеться знати, що було з Ясем далі?

До школи він, звичайно, запізнився. —.А на першому уроці була географія. Ясеві було байдуже, чи географія там, чи історія,— сидіти йому було однаково нудно на всіх уроках. Але вчитель географії був суворіший за вчителя історії, він, звичайно, записав йому зауваження, і навмисне викликав, і навмисне спитав урок, заданий на сьогодні. Бувають же такі вредні учителі! Ну, а хлопчикові завжди було нудно вчити уроки,— чого б це він сьогодні вивчив?

На перерві всі діти побігли грати у волейбол. Але що цікавого кидати м'яч? Ну, зловиш, ну, не зловиш,— яка різниця?

Після уроку до Яся підійшла дівчинка з його класу. Ця дівчинка його дуже не любила. І Ясь її теж не любив.

По-перше, вона завжди знала всі уроки. По-друге, вона : ніколи не спізнювалася. По-третє, хоч вона була нижча ростом від багатьох дітей і нижча від Яся, її очі завжди дивилися на всіх згори вниз.

— Сьогодні загальні збори, ти повинен лишитися,— сказала вона і подивилась на Яся, як завжди, згори вниз.

— А нащо вони мені здалися? — спитав Ясь.

— Як нащо? Ми готуємось до міської дитячої олімпіади, у нас виступатимуть гуртки: музичний, драматичний, літературний, фізкультурний...

І Та Ясь уже не слухав, а дивився кудись у вікно.

— Чого ти не відповідаєш? — раптом почув він вже зовсім сердитий голос дівчинки.— В якому гуртку ти будеш: фізкультурному, літературному, драматичному чи музичному?

— Ну, в музичному,— сказав байдуже Ясь, і вони пішли в музичну кімнату.

Там лежало багато блискучих і веселих інструментів. Ясь ще не знав, який голос має кожен з них.

Спочатку заграв шумовий оркестр. Одні стукали вилочками, другі дзвеніли дзвониками, треті били в барабан, а вчитель грав на скрипці, і

скрипка співала тоненько, к хороша красива дівчинка, і все разом виходило ду-е красиво.

— На чому ж ти гратимеш? — спитав учитель Яся.— На дзвіночках чи на вилочках?

— Я хочу грати на скрипці,— несподівано сказав Ясь.

— Але це дуже важко! — заперечив учитель.

— Я хочу на скрипці! — уперто повторював Ясь.

І вчитель дав йому скрипку, показав ноти і задав перший урок.

Ясь вчив урок дома. Ноти він ще так-сяк вивчив, але в нього не виходило голосу тоненької, красивої дівчинки, а тільки щось нудне й скрипуче.

Так продовжувалось кілька уроків. Нарешті діти почали сміятися і глузувати з нього. Ясь спересердя порвав струни і кинув скрипку в оркестр.

З того часу йому стало зовсім нудно й сумно жити. Головне, він нічого ніде не бачив цікавого.

В школі йшов шаховий турнір. Та що цікавого переставляти фігурки і думати над кожною півгодини?

В школі були кролі. Та що цікавого прибирати за ними?

В школі був садок. Та що цікавого чистити його?

Про уроки нема чого й казати. Перед літньою перервою він приніс стільки двійок, що мати розсердилася, розплакалася, розпалилася і закричала:

— Нещастячко моє! Нічого не хочеш робити, і нічого путнього з тебе не вийде! Тобі, мабуть, у того дивака лікуватися треба! Іди з моїх очей геть на всі чотири вітри!

Вона, звичайно, не хотіла його проганяти зовсім, але Ясеві стало так сумно, що він насунув кепку на лоб і пішов на всі чотири вітри.

Але ж не можна йти зразу в чотири боки. Він зупинився і замислився. Що йому справді робити? Напевне, вже всі не тільки в школі, а й у місті знають, що він нікчемний хлопець і нічого з нього не вийде.

А поки він стояв і думав, вітер зірвав з нього кепку і покотив її аж на другу вулицю.

Ясь побіг за кепкою. Та це ж та вулиця, що веде до незвичайної лікарні!

"А що, як справді піти до лікаря?" — подумав він. Адже ніхто ніколи ще там не був і нічого не знає напевне. І однаково йому більше нічого не лишається!

Ясь насунув кепку на лоб і швидко пішов у той бік і за тим вітром, що вів до лікарні незвичайного лікаря.

Проте чим більш він наближався до лікарні, тим повільніше ставали його кроки.

Адже ще жодна людина в місті не наважувалася зайти туди. Невідомо зовсім, як і чим і від чого лікуватиме його лікар.

От уже тільки одну вулицю пройти... От уже останній квартал...

Ох! Якби не висіло цієї об'яви і якби його ніхто не побачив!

Ясь озирнувся навколо, ступив на ґанок і тільки простяг руку до дзвоника і на мить нерішуче зупинився,— як двері відчинилися і висунулася спочатку гостра борідка, потім гострий ніс, і, нарешті, гострі очі гостро подивилися на Яся.

— А, це ти! — мовив лікар.— Ми з тобою трошки знайомі. Ну, заходь, заходь! Що в тебе болить?

— У мене нічого не болить,— несміливо проговорив Ясь,— але ж ви й не лікуєте, здається, звичайних хвороб. Я... просто... нічого не хочу робити...

— Ой, які противні слова,— скривився лікар, наче хіни без облатки ковтнув,— ні, хлопче, такої хвороби немає, ти, мабуть, хворий на щось інше. Краще давай я постукаю і послухаю тебе, і тоді ми поставимо вірний діагноз.

Він постукав Яся по грудях.

— Так, так,— мурмотів лікар,— за дачок ти рішати не любиш.

— Не люблю,— погодився Ясь.

— А любиш ти слойоні пиріжки? — раптом спитав лікар і відчинив перед Ясем дверці одної шафи.

Там замість ліків стояли тарілки, повні різних ласощів і смачних страв.

— Може, ти хочеш з'їсти? — спитав лікар. Але Ясь байдуже подивився на все.

— Я вже снідав сьогодні,— сказав він.

Лікар глянув на нього, покрутив вуса, ніби намотав собі щось на них.

— А чи бачив таке? — щось згадавши, весело спитав лікар і відчинив другу шафу.

Там стояли різноманітні конструктори, з яких можна було зробити різноманітні моделі машин; стояли моделі дирижаблів, пароплавів і навіть невеличкий стратостат.

Але Ясь байдуже подивився на все це.

— Я нічого не люблю,— сказав він.

І лікар знову покрутив вуса. Він зачинив і цю шафу. Обвів очима кімнату, шукаючи ще якихось принад, і раптом відчинив вікно в сад.

А там співали пташки — тьох, тьох, тьох! Як гарно!

— Як гарно! — сказав Ясь. А лікар усміхнувся і накрутив собі й це на вус, і Ясь помітив, що кожна вусинка в лікаря стирчить окремо: так багато було намотано на його вуса!

— А ти ж казав, що нічого не любиш?

— Ну, так це ж не уроки, а співи. Уроків я й по музиці не люблю, я поламав скрипку, і мене вигнали з музгуртка.

— Тепер я знаю, чим ти хворий! — сказав впевнено лікар.— Я тебе вилікую. Я зроблю тобі більші очі і тонші вуха — тільки й всього, і тобі буде дуже цікаво жити.

— А це дуже боляче? — спитав зі страхом Ясь.— Це страшна операція? Я боюсь!

— Нічого страшного — одна хвилинка. Ходи сюди до вікна. Одкрий очі — ай-ай-ай! — ти ними нічого не бачиш. Раз! От я влив туди краплі. Давай вуха. Готово. На хвилинку я зав'яжу тебе чистим бинтом — так. А тепер я виведу тебе на свіже повітря у свій сад, давай руку. От ми вийшли. Я зніму з тебе бинти, і ти з півгодини побігай тут.

Хлопчик одкрив очі — і здивовано скрикнув. Це був чарівний сад, чи його очі і вуха стали чарівними? Він так багато побачив і так багато почув!

В саду росли чарівні квіти, і хлопчик бачив найтонші переливи на їхніх пелюстках. В саду були великі озера з такою дивною прозорою водою, що всі квіти й дерева кольористо, з найніжнішими відтінками, відбивалися в них. Усе було сплетено, вишито, вимережено з чудових різноманітних фарб, і кожна тоненька травинка була живою дивною істотою. Та найдивніше в цьому саду було те, що в ньому лунала чарівна музика. Хто це грав? Хлопчик прислухався і почув, що це грають дерева. Так, так, справді, це грали дерева, коли вітер гойдав їхнє листя. Бузок дзвенів, як ніжні китайські дзвіночки; берізки, ніби скрипки, виводили тонку мелодію; немов кларнети, що завжди прагнуть вище за всіх, стриміли вгору високі стрункі тополі; і, як старий поважний барабан, інколи подавав свій голос дуб. Все, все грало й співало в саду, і все, все чув хлопчик. Він чув, як розпускаються квіти і наливаються, червоніють черешні.

Хіба ж могло бути сумно, коли стільки чуєш?

Але хлопчикові чогось не вистачало. Йому самому захотілося грати в цьому дивному оркестрі!

І він побіг назад до лікаря і з палаючими очима, торсаючи його за рукав білого халата, сказав:

— Я хочу теж грати, але я поламав скрипку, і мені діти більше не дадуть! Навчіть мене грати, ви ж усе можете!

Лікар засміявся:

— Ну, що ти, я тільки лікую. Але я вже до кінця віддячу тобі,— сказав він.— Я можу дати тобі чарівну скрипку, і ти будеш на ній так грати, як тобі хочеться.

— Ой, дайте мені швидше,— закричав хлопчик. І очі в нього так розгорілися, що просто можна було сірник об них запалити.

Лікар вийняв з третьої шафи невеличку скрипку.

— Не зважай,— сказав Він,— що вона звичайна на вигляд. Це чарівна скрипка, і подарував її мені старий музикант, який вмів причаровувати людей і звірів, навіть змій, своєю музикою. Я дам тобі тимчасово цю скрипку, але від тебе залежить, щоб вона залишилася чарівною: її чари гинуть, коли на ній перестають грати, і її чари збільшуватимуться, чим більше ти гратимеш на ній.

Я зробив тобі тонкий слух і великі очі, ти тепер багато бачитимеш і багато чутимеш. Ти мусиш навчитися грати так, як грають дерева, як співають птахи, як літає вітер і... як живуть люди. Тоді ти гратимеш нові пісні, які слухатимуть і радісно співатимуть усі.

— Я гратиму день і ніч, щоб вона була чарівною, як і в того музиканта, який причаровував людей і звірів,— палко сказав Ясь.— Але що мені

робити? Мене вигнали з дому. Коли я повернуся і тільки гратиму, мене знову виженуть.

— Ну, то ти не йди додому,— порадив серйозно лікар. — Мати тобі сказала, щоб ти йшов на всі чотири вітри. От ти пішов за одним вітром — до мене, іди тепер за другим!

І хлопчик закинув за плечі торбинку з скрипкою, зсунув кепку з очей на потилицю, щоб добре було все видно, попрощався з лікарем і пішов за другим вітром.

З торбинкою за плечима, з кепкою на потилиці йшов веселий Ясь з ясними очима і весело підспівував легенькому вітру, квітам і житу.

От ліс. Він зупиниться тут. Він піде далеко-далеко в глиб лісу, щоб ніхто його не побачив і не почув, і там гратиме на своїй чарівній скрипці

— Тьох, тьох, тьох,— співала сіренька пташка. Як гарно!

Хлопчик вийняв скрипку і провів смичком. Що це? Свиня десь захрокала, чи що? він тільки заважа-

тиме, псуватиме лісову музику?

У хлопчика аж сльози виступили на очах. Та він згадав — адже вона, скрипка, лежала в лікарні, а лікар же на ній не грав, от вона й загубила свої чари. Але ж чим більше на ній грати — тим швидше вони повернуться.

— Нічого! — кивнув Ясь уперто головою.— Хай зараз, як свиня захрокала — вона мусить заспівати, як пташка!

І він грав, уперто грав, аж поки раптом не почулося у нього під рукою — тьох, тьох!

Він озирнувся. Це та сіренька пташка так близько підлетіла? Але ні, пташка сиділа високо на гілці і теж озиралася: де це співає її товаришка?

Хлопчик знову так само повів смичком — і вже ясно почув, що це у нього так вийшло, і раптом сіренька пташка підлетіла зовсім близько і разом зі скрипкою защебетала — тьох, тьох! — так гарно!

Хлопчик розтягся на сухому торішньому листі, стомлений, але радісний і гордий вперше в житті за свій успіх.

Адже до його скрипки повернуться її чари!

Ви думаєте, це було легко?

Коли б Ясь не вірив незвичайному лікареві, що чари мусять повернутися, він би давно вже кинув скрипку.

Перші дні у нього виходило лише тьох-тьох — і більше нічого, а далі знову ніби поросята хрокали і ніби вчитель скрипучим голосом розповідав щось нудне, чого Ясь і не слухав.

І стільки цікавого було навкруги! Хотілося полазити по деревах, поплавати в річці. Але хлопчик згадував слова гострого лікаря і грав, грав, грав.

І от раз він помітив: він грав на своїй скрипці, і раптом зупинилися три пташки, що пролітали повз нього, зупинилася прозора ледь-ледь блакитна бабка, за нею зелений маленький жучок і чорний великий жук з рогами. Вони зупинилися і співали разом з ним. Одна пташка просто сміялася трелями, а жук з рогами підспівував басом, звичайно, жучиним басом — жу-жу-жу!

Це вийшло чудесно!

Хлопчик бігав по лісу, сміявся, співав, і здавалося йому, що в лісі — його близькі, рідні товариші. А три сіренькі пташки, прозора бабка, зелененький жучок і чорний великий жук з рогами так заприятелювали з ним, що завжди літали над його головою.

Якось увечері, коли вже виплив золотий човник-мі-сяць, хлопчик сів над лісовим струмком, і йому стало чомусь журно. Ну, так просто, буває ж іноді журно, адже він був невеличкий ще хлопчик — може, він просто свій дім згадав, чи що. І він заграв журливої, сумної пісні...

Ой, як сумно стало в лісі!

З своєї нірки вилізла лисичка, як стара бабуся, обіперлася гострою голівкою на лапку, згадала, як її раз трохи не схопили хорти і як їй не вдалося курку стягти, і мало не заплакала. Вовчиця десь далеко підскулювала, що телята її не люблять і, як побачать, враз розбігаються. Струмочок тік ледь-ледь, не журчав і не сміявся. А хмара комарів здивовано зупинилася і не полетіла нікого кусати. Та й сам хлопчик так розчулився, що не міг більше грати і відклав скрипку. Це він добре зробив, а то так стало сумно, що вже збиралися хмари і могли ще пролитися дощем.

А вранці, тільки визирнуло сонце і Ясь, відкривши очі, побачив над собою своїх товаришів,— йому аж соромно стало. Як з такою скрипкою так зажуритися і такий сум нагнати на весь ліс!

Ні, мабуть, йому вже треба йти далі, за третім вітром! І на прощання він заграв так радісно, так весело, що всі враз звеселилися: зайчики застрибали, вся лісова капела пташок заспівала, а ящірка так розтанцювалася, що загубила хвостик, тому що він легко ламався. Правда, швидко відріс новий, так що особливої шкоди не було. Жуки і бабки показали надзвичайні танки в повітрі, а пустун-стру-мок так

швидко побіг, що рибки, які мирно плавали в ньому, вистрибнули на берег. Музика-танок лунала по всьому лісі — це Ясь прощався з усіма його мешканцями.

Він ішов веселий та бадьорий, з торбинкою за плечима, кепкою на потилиці і чарівною скрипкою в руках за третім вітром, а над ним летіли маленький жучок і великий чорний жук з рогами, і всі співали.

Дзень-дзень! Дзелень! Який ясний весняний день!

По пагорках, по горбках, по зелених запашних луках ішов Ясь, і трава була м'яка, ніжна, як волосся, вимите дощовою водою.

На луках паслися білі вівці і баранці з задерикуватими ріжками.

Білі купи їх були, як білі хмарки, що спускалися на землю, а на синьому, теж ніби вимитому небі пливли справжні білі хмари, як отари овець.

Ясі} грав, і раптом круторогий баранець-ватажок почав вибрикувати ногами — туди й сюди, туди й сюди. Ну, а вівці як вівці, звичайно, купою за ним, і замекали всі — ме-ме-ме!

Хлопці-пастушки в широких брилях перелякано подивилися — що це з їхньою отарою? Побігли за нею, але музика була така весела, що по дорозі вони не стерпіли, щоб і самим не зробити кілька викрутасів ногами.

— Цікаво ти граєш,— сказав один з них.

— Але так ти всіх овець хтозна-куди заведеш!

— Краще ти веди вже їх додому,— засміявся третій. І вони всі пішли додому, до тих хат, що біліли ген-ген.

Попереду витанцьовував круторогий баранець, за ним вівці, далі йшов Ясь і грав на скрипці, а хлопці-пастушки з усіх сил помагали йому на сопілках. А в одного сопілки не було — так він просто на губах.

З другого поля поверталася трактористка на тракторі. До неї долинула музика — і раптом і їй, і тракторові стало дуже весело. Вона поправила квітчасту хустку на голові, та як закрутить рулем, та як заспіває, а трактор підстрибом, підстрибом — так і помчав вулицею.

В селі вже повернулися з робіт, і тепер всі вибігли на вулицю — що воно за весілля іде?

А то поверталася отара, і протанцювала вона до кошари і, танцюючи, увійшла в неї.

— Ну, годі, а то вони не поснуть,— застережливо сказав пастушок.

— Не поснуть? — усміхнувся Ясь і заграв таку колискову пісню, що не тільки всі вівці, телята й лошата враз поснули, а й усі немовлята в своїх колисках, і матері були дуже здивовані, що сьогодні їм так мало клопоту з дітьми.

Полюбився усім хлопчик зі скрипкою, і залишили його в селі.

Зранку Ясь ішов з усіма на роботу або на поле, або на городи, або в сади.

А сади були великі і такі пахучі від яблук, що коли дихали цим повітрям, здавалося, що яблука їли. А кожне яблуко було таке завбільшки, що й голови Ясевої не видно було, коли він підносив яблуко до рота. Яблуні треба було підпирати тичками, бо ніяк вони не могли

втримати свого віття. І Ясь чув, як яблуні зітхали, але задоволено зітхали, так, як матері, що заморяться інколи від дітей, а все ж таки раді, що діти хороші ростуть. Увечері знімуть найстигліші яблука і понесуть на вечерю. Ясь іде, грає, і поля соняшників повертають до його пісні голівки, як до сонця, і люди, що йдуть з ниви, підхоплюють ту пісню і сміються до Яся.

А Ясеві дивно — як це він раніше не бачив, що в людей бувають такі хороші очі і лагідні усмішки.

І пішла вже чутка по інших селах, що живе там дивовижний хлопець з дивовижною скрипкою і там усім дуже весело і робиться, і живеться, і пшеницю зняли там найперші.

І Ясеві ще дужче хотілося так грати для цих людей, щоб було їм легко працювати й радісно спочивати.

Та от завернув до них якийсь парубок. Невідомо було, з якого він села, та тримався він так, ніби й раніше тут жив, і його прийняли як годиться, гостинно, бо попросився він перепочити, перебути якийсь час у них, обіцяв за це в роботі допомогти. За вечерею парубок сидів ліворуч від Яся, і, коли їв кашу, у нього був вигляд найдур-нішого барана в отарі: око посоловіле, масну губу одква-сив. Він не був схожий на решту хлопців і дівчат з їхнього села. Потім пішли вони спати, і парубок ліг праворуч Яся.

Ясь ще довго грав, а потім подивився і не пізнав хлопця — ніс у нього був гачкуватий, як у шуліки, а зуби щирилися.

Вранці це був звичайний сонний, млявий хлопець з баранячим обличчям, а коли Ясь несподівано забрів у стайню, де хлопець чистив коней,— знову блищали дико зуби і дикі очі були не дурні, зовсім не дурні. І так у нього мінялося обличчя, що перші дні його важко було пізнати. Було також дивно, що в одну й ту ж мить права й ліва сторона

його обличчя могли бути різними, а ще очі, коли він дивився прямо, бачили навскоси.

Це все помітив Ясь,— адже він все добре бачив,— але зовсім не розумів, чому це так, і йому й на думку не спадало, що інші цього не помічають.

Хлопець з мінливим обличчям часто підходив до Яся.

Якось він прийшов, коли Ясь сидів під яблунею і грав. На другий день мали приїхати гості із сусідніх сіл; їх треба було почастувати надзвичайними яблуками і гарними піснями. От Ясь і придумав нову пісню. Недалеко на полі працювали.

— Ти добре граєш,— сказав хлопець з мінливим обличчям. І Ясь побачив — це просто хороший товариш підсів до нього.

— Дуже добре,— повторив він,— чи то скрипка така гарна?

Про це ще ніхто не питав Яся, і він одверто сказав:

— Та це ж чарівна скрипка. Вона може причаровувати і звірів і людей!

— А, тому-то всі так і працюють тут,— сказав парубок.— Хто ж тобі дав її і вивчив грати?

І Ясь розповів йому про незвичайного лікаря, що живе в їхньому місті.

— І ти на ній все можеш заграти?

— Все! — сказав Ясь з гордістю.

— Так я б на твоєму місці заграв так, щоб усі про роботу забули.

Ясь аж відсахнувся від нього.

— Або, знаєш, ще краще, давай так грати, щоб вони працювали, а ми ні. Адже були часи, коли не всі працювали, га?

Ясь здивовано, просто з острахом поглянув на нього, але парубок сидів ніби байдужий і лагідно продовжував:

— Ти от послухай, це зовсім не так погано. Коли б я мав таку чарівну скрипку, я б був найщасливішою, най-багатшою людиною в світі. Усі коні — були б мої коні, усі сади — були б мої сади, і всі ці люди, що так люблять працювати,— працювали б ще більше. Тільки всі скрізь робили б те, що я захочу. От послухай, заграй це!

І він засвистав. Ясь не міг розібрати, щ,9 воно таке, але заграв так точнісінько на скрипці. І такі жахливі, страшні звуки полилися з неї, і так неспокійно стало, і дивно — люди, що працювали поряд на полі, зупинилися, їм стало важко.

— Ми спочинемо! — загукали вони. Але спочинок їм був не спочинок, все найважче, що трапилося у кого в житті, лізло в голову, не давало спокою. Стало душно й хмарно, і Ясь перелякано припинив музику.

— Що ти, збожеволів,— так грати? — накинулася на нього трактористка в квітчастій хустці.— Я трохи трактора не зламала.

Ясь хотів сказати про хлопця, та той сидів з таким баранячим виглядом! Хто б повірив Ясю?

— Це так само вийшло,— сказав Ясь. Але він знав, що не само так вийшло.

Увечері всі були дуже заклопотані, бо готувалися до завтрашнього свята — свята першого хліба.

А Ясь ходив замислений. Ні, між людьми було і краще і важче, ніж у лісі. їх важче зрозуміти, ніж дерева і квіти.

Засипаючи, він думав: треба розказати про парубка з мінливим обличчям трактористці або ще кому на селі.

Але інколи хороші думки приходять надто пізно.

Вранці, коли Ясь прокинувся і, як завжди, потягся до скрипки, її не було коло нього. Він гукнув парубка. Парубка теж не було. Він украв скрипку... Ясь кинувся бігом за ним. Він кричав, він плакав, як маленька дитина, та він і слідів не бачив і догнати його ніяк не міг, бо парубок уночі, на кращому баскому коні мчав через ліси, поля і міста з чарівною скрипкою в руках.

Понурий, похмурий ішов Ясь за четвертим вітром, сам не знаючи куди і навіщо, і над ним уже не летіли ні пташки, ні жуки, ні бабки.

Він ішов, і стільки дивного було навкруги. Крилами злітали мости над річками, садами розцвітали нові міста, легкими алеями бігли нові дороги, і скрізь багато-багато праці, і скрізь лунала зовсім нова музика. І тільки він іде з порожніми руками і не може заграти про все це. А він же хотів повернутись до школи, додому зовсім іншим. Він тепер знав напевно, що і в школі, і дома насправді все зовсім інше, ніж він бачив раніше, та без скрипки він, напевне, знову буде нікчемним хлопцем.

Раптом від страшної думки він аж затремтів.

— Адже чарівна скрипка у ворога! Той парубок з очима, що бачать навскоси,— ворог. Він з цією скрипкою робитиме скрізь лихо. Він так гратиме, що люди не зможуть працювати.

Ой, що ж він наробив, нерозумний Ясь! Нащо розповів він парубкові таємницю скрипки! Адже він бачив, що то не просто собі звичайний,

лагідний хлопець, у нього ж завжди мінилося обличчя і очі бачили навскоси.

Треба швТидше до лікаря, швидше до лікаря! Тепер скрипка в руках того парубка руйнуватиме хороше радісне життя, що будують люди.

І він побіг, побіг додому, до свого міста. І четвертий вітер, вже осінній, нетеплий вітер підганяв його.

А в місті готувалися до свята, до великого свята, і в цей день мала відбутися дитяча олімпіада.

Як завжди, в день свята хазяїнами міста були діти, а напередодні — художники. Усе місто було їхнє величезне полотно, де вони мусили спільно намалювати кольористу, привабливу для дітей картину.

Звичайно, їм доводилось орудувати не лише пензлями та

фарбами, а й молотками, гвіздками, драбинами, а найбільше квітами. Але художники — народ захоплений, вони вигадували все нові й нові деталі, а тому цілу ніч і навіть ще зранку в день свята чути було веселий стукіт і грюкіт.

Тільки лікарня незвичайного лікаря стояла дуже серйозною, бо лікар був дуже зайнятий своєю роботою.

Він сидів коло великого робочого столу, перевіряв різні формули, переглядав свої записки, розглядав різноманітні скляночки з різноманітними ліками,— і все-таки поки що не розумів, у чім справа?

Дійсно, в чім справа?

Чому й досі нема хлопчика, якому він зробив великі очі?

За всіма науковими розрахунками, він мусив уже повернутися.

Але гострий лікар ніколи не дивувався і не хвилювався.

По-перше, він знав, що це дуже кепсько впливає на очі. При хвилюванні і здивуванні очі завжди закруглюються і гублять свою гостроту.

По-друге, в нових експериментах завжди буває багато несподіваного, і коли б зарані було відомо все на світі, не цікаво було б витрачати на них час. Його навіть ніби не обходило те, що всі в місті знають, що десь зник Ясь і турбуються про це.

Лікар вирішив тільки уважно все перевірити і переконатися, що все зроблено як слід. Він ще і ще заглиблювався в свої книжки й записки, не звертаючи уваги на той веселий гомін, що лунав з міста.

Раптом якісь дивні різкі звуки порушили веселу музику міста. Лікар прислухався. Звуки наближалися. За хвилину він ясно почув скрипку. Невже це той хлопчик? Але що він зробив із скрипкою?

Здавалося, скрипка хотіла кричати, лаятися, але охрипала, замовкала, потім знову починала дику страшну пісню і знову зривалася.

Лікар виглянув у вікно. Вулицею йшов хлопець зі скрипкою в руках, і невеличка купка людей здивовано й зацікавлено йшла за ним. Хлопець, лютий на себе, лютий на скрипку, з якою нічого не міг вдіяти, простував до його лікарні.

Лікар підійшов до дверей; перед дверима стояв боком зовсім інший, звичайний собі хлопець з звичайним, трохи дурнуватим обличчям; але права сторона його обличчя була злою і хитрою, ніби зовсім іншої людини.

— Я до вас, шановний лікарю! — сказав хлопець, скидаючи картуз.

Лікар покрутив вуса і, усміхнувшись в них, спокійно відчинив двері. Він дуже любив нові експерименти!

— Я слухаю,— сказав лікар, сідаючи в крісло і витягаючи довгі ноги.

— Я дуже хочу навчитися грати,— смирно почав хлопець.— Я чув, що ви не тільки лікуєте ті жахливі хвороби, про які написано в об'яві і на які я ніколи не хворів, але й даєте. уроки музики.

— Так, так, у вільний час я даю,— підтвердив, киваючи головою, лікар.

— Я дуже хочу навчитися грати на цій скрипці,— повторив хлопець з мінливим обличчям.— Мені подарував її той хлопець, якому ви її дали. Але він дуже нездібний, він ніяк не міг вивчитися, навіть знаючи, що ця скрипка чарівна. Він віддав її мені. Тільки він не встиг сказати мені, як грати на ній, бо я дуже поспішав. От я і розшукав вас. Але я дуже поспішаю. Любий лікарю, я вас дуже прошу, скажіть мені швидше.

— Так, так,— повільно сказав лікар, дивлячись кудись убік і ловлячи погляд парубка, який дивився на нього, а бачив навскоси футляр від скрипки, стіл, мікроскоп.— Так, так. Але в мене час надто дорогий, я мушу працювати.

— О, за цим діло не стане! — жваво перебив його хлопець.— За це ви матимете дуже багато,— так захоплено продовжував хлопець, що навіть забув про своє обличчя, яке робилося хитрим, жадібним.— Адже, знаючи чари скрипки, я буду найбагатшою людиною в світі. Знаєте, я віддячу вам, я ніколи не забуду вашої послуги. Та що там, ви будете найближчою мені людиною, ви нічого не робитимете, все буде до ваших послуг, бо всі скрізь робитимуть те, що я захочу. А ми з вами будемо володарями

усього. Адже тут не визнають вас, обминають вашу лікарню. Скажіть мені швидше, як треба грати на цій чарівній скрипці?

Лікар, ніби обмірковуючи цю пропозицію, зачинив вікно, взяв у руки скрипку, уважно оглянув її. Ні, на ній таки хтось багато грав — він це чув своїми гострими пальцями; поклав її в футляр, що залишався в нього весь час, і раптом сказав:

— Ви дійсно не хворі ні на яку з тих хвороб, які я лікую, але все ж таки, перед тим як почати уроки, вас мусять оглянути деякі спеціалісти. Щоб не відтягати справи, я піду покличу їх.

І з скрипкою в руках він вийшов з кімнати, замкнувши двері на замок.

— Га! — зрозумівши, що його розгадали, так заревів хлопець, що люди на вулиці зупинилися.

Люди бачили, що з лікарні вийшов дивак лікар і швидко поспішав у центр міста. Люди зацікавлено побігли за ним.

майже біг і говорив сам до себе лікар,— він думав одурити такого гострого діда, як я! Але чи не накоїв він чогось поганого Ясеві? Тепер зрозуміло, чого той не повертається? Треба негайно почати розшуки Яся! Повідомити про хлопця з мінливим обличчям!

А Ясь в цей час поспішав до лікаря. Але що це таке? Що це за музика, пісні? Ясь прискорив кроки. Прямо, прямо до лікаря. Йому треба пробігти все місто. На другому кінці — великий, чарівний сад і незвичайна лікарня. Тільки так, щоб його ніхто не побачив із знайомих. Швидше, швидше!

Але це важко зробити, бо по вулицях суне безліч веселого святкового народу, карнавал дітей. Стільки гомону, стільки сміху! Та от звуки фанфар, величний оркестр заглушає весь сміх і гомін.

Це йде армія. Ой, як хочеться і Ясеві заграти!

Він біжить за оркестром, зовсім у протилежний бік від лікарні!

Він бачить заквітчаний майдан, повний святкового народу, на естраді багато дітей з прапорцями і живими квітами. Якась дівчинка піднімає диригентську паличку. Дитячий оркестр гримить свій марш.

От діти починають. Той співає, той грає. А у Яся просто пальці ламаються,— де ж його скрипка? Як би він заграв усім!

І раптом чує — щось ніби вкололо його. Так, так, вкололо просто в очі. Він дивиться — гостра борідка, гострий ніс, гострі очі. Лікар, незвичайний лікар тут на святі! І в нього в руках футляр від скрипки, футляр, що залишався у нього весь час. Ясь протискується до нього.

— У мене вкрали вашу скрипку,— шепоче він тремтячим голосом,— я не знав, я не розгледів того парубка. А я так хочу заграти!

Гострий лікар усміхається.

— Скрипка в мене, ось тут у футлярі. А парубок теж у мене, в лікарні. Тільки я ще подумаю, якими ліками його лікувати і чи один я його лікуватиму. На скрипку!

Хіба ж можна давати чари в руки ворога?

Ясь обняв, гладив, пестив свою скрипку. Вона знову з ним!

— Ну,_що ж, гратимеш?

На естраду вибіг хлопець з скрипкою, ніхто не знав, хто він такий і звідки прийшов. Але він зі скрипкою, значить, хоче грати. Хай грає! Це ж дитяча олімпіада.

І Ясь заграв...

Всі заніміли і здивовано й напружено слухали цю музику.

І не дзюрчання струмка, не подих вітру, не всі ті лісові голоси, що бриніли й співали, здивували людей. Вони чули незвичайну пісню про молоду, радісну країну, в якій всі працюють і радіють з своєї праці. Вони чули сміх дітей, що ростуть у цій країні.

І ще ніхто в житті не чув такої чудесної, незвичайної музики. Очі у всіх дітей розкривалися, розкривалися, і хотілося їм усім швидше рости, творити, будувати, і підіймалися вгору руки — ми напоготові!

І все злилося в єдину, бадьору пісню, і цю пісню співали всі — і діти, й дорослі, й гострий лікар.

Раптом якась дівчинка вибігла на естраду.

— Та це ж Ясь! — скрикнула вона і сплеснула руками. Ясь подивився на неї — і пізнав і не пізнав — це була та

дівчинка, головна в класі, тільки з таким хорошим обличчям!

— Та це ж Ясь! — закричали всі діти.

— Та це ж Ясь! — закричала мати Яся. Вона хоч і була запальною, нервовою жінкою, але ж любила Яся і весь час була в розпачі, що він зник. Вона зовсім не хотіла його проганяти.

— Де, де ти навчився так грати? — кричали діти.

— Він дав мені чарівну скрипку, він зробив мені великі очі,— показав Ясь рукою в натовп, і всі оглянулися, і в усіх обличчя стали, як знаки питання.

Ясь показував на дивака лікаря.

А лікар, добродушно усміхаючись, вийшов на естраду і розкланявся всім.

— І нам, і нам дайте чарівні скрипки! — закричали діти.

— Любі мої,— весело сказав лікар, дивлячись не тільки гостро, а й ласкаво на дітей,— у мене немає більше такої скрипки, та і в цій чари лише від того, що він багато на ній грав. А ви... у вас у всіх такі великі очі! Розумієте, треба багато працювати, треба багато дивитися. От весь секрет!